

Отзыв

**на диссертацию докторанта юридического факультета
КарУ им. Е.А. Букетова Бирмановой Аксункар Исланбековны на
тему: «Культурные права и свободы человека в современном мире и
Республике Казахстан (теоретико-правовое исследование)»,
представленной на соискание научной степени доктора философии (PhD)
по специальности «6D030100-Юриспруденция»**

1. Актуальность темы исследования и ее новизна. В последние десятилетия культурные права человека тесно связанные с человеческой деятельностью, самореализацией индивида и концепцией устойчивого развития привлекают внимание ученых и политиков. Несмотря на ощутимый рост количества научных трудов по данной проблематике, должного признания она не получила и по сей день. Можно констатировать, что представители различных научных школ продолжают характеризовать культурные права человека как второстепенные, тем самым, подчеркивая их менее приоритетное значение по сравнению с иными, более значимыми правами. Некоторые практики утверждают, что указанные права являются юридически слабыми, нуждаются в правовой детализации, а гарантии их по своей природе и содержанию не имеют юридического характера и не могут порождать обязанности государства по их обеспечению и правовой защите. Однако стоит отметить, что рост значимости исследуемых прав неминуемо приведет к укреплению человеческого достоинства и усилию многостороннего социального взаимодействия в условиях современного мирового сообщества.

Стоит отметить, что в государстве, наряду с экономической, политической и правовой сферой, можно выделить и социокультурное пространство, включающее в себя не только пространственную протяженность, сферу действия определенной культуры, но и уровень концентрации, практического воплощения культуры в поведении социальных общностей и индивидов. В основе формирования такого социокультурного пространства – сближение культур, обычаяев и традиций различных географических единиц в пределах государства, а также эффективная реализация их соответствующих прав. Государство, в таком случае, входит в русло цивилизационного развития и в систему экономических, политических и культурных связей мирового сообщества. Можно констатировать, что исследуемые права непосредственно связаны с концепцией социального государства, и потому, большинство из них могут быть предоставлены и защищены только государством и, отчасти, обществом.

Как правильно отмечает докторант, бытует мнение, что культурные права – одна из самых красноречивых демонстраций взаимозависимости прав человека и государства. С данным утверждением стоит согласиться, поскольку, вне всякого сомнения, эффективное осуществление исследуемых прав зависит от действенного механизма их реализации, который

обеспечивается посредством законодательного закрепления и применения юридических гарантий прав и свобод человека и гражданина. Результативность последних зависит от модернизации правовой системы государства в целом, осуществления контроля за выполнением законодательных норм гражданами и государственными органами, что, в своей совокупности, создает надлежащие условия для увеличения значимости культурных прав человека.

Преимуществом диссертационного исследования докторанта Бирмановой А.И. является то, что автор обоснованно отметил, что формирование комплексного представления о современных культурных правах требует обращения к основам их правового регулирования и реализации, как на международном, так и на национальном уровнях. Также требуют внимания положения, заявленные Комитетом по Экономическим, Социальным и Культурным Правам в 2009 году, которыми актуализировалось значение культурных прав, прочно укрепив точку зрения ученых о том, что последние составляют неотделимую часть прав человека и, как иные права, являются универсальными, неделимыми и взаимозависимыми. Указанное заявление приобрело особую значимость в контексте пресечения многих государственных попыток зародить сомнение о самой природе и сущности культурных прав на этапах имплементации международного законодательства в национальные правовые системы.

Как верно отмечает диссертант: что даже тогда, когда это противоречит принципам экономической или рыночной деятельности, ни одно государство не имеет права отказаться от взятых на себя международных обязательств по обеспечению основных культурных прав и свобод своих граждан. И на самом деле, это заявление стало «дорожной картой» для утверждения на национальном уровне многих стран указанных прав, а также вектором реформ для постепенного совершенствования механизма их реализации.

Научная работа докторанта Бирмановой Аксункар содержательно и доступно раскрывает тему, взятую в качестве диссертационного исследования. В проведенном автором комплексном исследовании осуществляется детализированное рассмотрение указанных в международных актах культурных прав человека, что дает основание утверждать, что, несмотря на закрепление на международном уровне широкого спектра таких прав, механизм их реализации и защиты остался без внимания создателей системы правового регулирования в данной сфере, формируя значительные нормативные пробелы. В транснациональных договорах, зачастую, содержатся лишь ссылки к механизму реализации культурных прав, что, в свою очередь, вырабатывает весьма неустойчивую и двоякую правовую основу для эффективной защиты таких прав на межгосударственном уровне.

Как правильно делает акцент докторант, к весьма спорным проблемам на данном этапе развития культурных прав относится их классификация и причисление к данной категории одного из наиболее важных конституционных прав – права на образование. С ее точки зрения во время

самообучения, саморазвития и индивидуализированного познания мира человек посещает музеи, библиотеки, театры и другие заведения культурного типа, получает образование художественной либо литературной направленности, тем самым укрепляя позицию права на образование среди устоявшихся составляющих культурных прав человека.

Вышеизложенное не оставляет никакого сомнения в том, что тема избранная в качестве диссертационного исследования докторанта Бирмановой А.И. является не только актуальной и своевременной, а также имеет научно-практическое значение.

2. Степень обоснованности научных положений, выводов и рекомендаций, сформулированных в диссертации, их новизна. Следует отметить, что на диссертационном уровне внимание автора привлекли такие вопросы как компаративный анализ правовых норм конституций некоторых стран СНГ и Европы, что позволило обобщить закономерности развития и обеспечения культурных прав в мировом сообществе. В частности, на европейском континенте наиболее развит механизм реализации культурных прав граждан, что прямо предусматривается в тексте конституций и находит дальнейшую детализацию и закрепление в отраслевом законодательстве, нежели чем это сделано в странах СНГ, которые содержат лишь декларативные нормы, провозглашающие признание, уважение и развитие культурных прав.

Диссертант сделала вывод о том, что проанализированные страны находятся лишь на пути имплементации европейский правовых стандартов в сфере гарантий реализации культурных прав человека. Кроме того, закрепленные на национальном уровне нормы носят явно архаичный характер и требуют своего существенного обновления в контексте трансформации содержания культурных прав человека под действием глобальных проблем современности. Выводы диссертационного исследования логичны, аргументированы и заслуживают внимания. Положения выносимые на защиту обладают достаточной степенью новизны для юридической науки, а результаты отличаются обоснованностью и достоверностью.

3. Теоретическая и практическая значимость докторской диссертации. Теоретическая значимость заключается в том, что анализ приведенной конституционной нормы о культурных правах граждан дает основание утверждать о том, что она явно носит декларативный характер и лишена положений о механизме реализации. Материалы диссертации могут служить основой для последующих исследований в этой области права. Практическое значение диссертации состоит в том, что полученные в ходе исследования направлены на демократизацию учреждений культуры и искоренение диспропорции в обеспечении доступа граждан к способам и средствам культурной деятельности.

Материалы диссертационного исследования могут быть использованы в разработке и аргументации юридической природы принципов распределения ответственности за соблюдение культурных прав человека между

государствами и иными участниками соответствующих трансграничных правоотношений.

4. Оценка методологической базы, соответствие цели и плана диссертационной работы ее содержанию. Для решения поставленых целей и задач автор стремился использовать комплекс общенациональных и специальнопрофессиональных методов познания государственно-правовых явлений и процессов, что обеспечило объективный анализ исследуемого вопроса и достоверность полученных результатов и выводов. Проведенное исследование опирается на материалистическом понимании системы прав человека как закономерного результата исторического развития социума. Диалектический метод был использован для изучения доктринальных и законодательных источников в сфере культурных прав, человека как объективной социальной действительности, которая неразрывно взаимосвязана с иными социальными явлениями политического, экономического, социокультурного и другого характера, и постоянно эволюционирует под действием различных факторов в контексте глобализации. Основными методологическими принципами исследования выступают принципы объективности и историзма, научного восхождения от абстрактного к конкретному, органического единства теории и практики, принципы синергетики, в частности, поливариантности, нелинейности, конструктивности и пр.

В работе освещены взгляды современных казахстанских и зарубежных авторов. Автор попытался преподнести свое собственное видение на проблемы обеспечения и защиты культурных прав и свобод человека в современном мире и Республике Казахстан. Замечаний к работе не имеется, план и цель исследования полностью соответствует его содержанию.

Характеристика общего уровня диссертационной работы. В целом диссертация Бирмановой Аксункар Исланбековны, выполненная на тему «Культурные права и свободы человека в современном мире и Республике Казахстан (теоретико-правовое исследование)» по специальности «6D030100 - Юриспруденция», может быть рекомендована Диссертационному Совету для проведения публичной защиты.

Зарубежный научный консультант:
д.ю.н., профессор
Вроцлавского университета
г. Вроцлав, Республика Польша

А. Лавничак

UNIVERSITY OF WROCŁAW
International Office
pl. Uniwersytecki 1
50-137 Wrocław
tel. +48 71 375 27 03, +48 71 375 27 05, +48 71 375 28 77,
+48 71 375 28 64,
fax +48 71 375 28 00
NIP 8960005408

Е.А. Бекетов атындағы ҚарУ Заң факультетінің докторанты
Бирманова Аксункар Исланбековнаның
«6D030300 - Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
ғылыми дәрежесін алу үшін «Қазақстан Республикасындағы және қазіргі
әлемдегі адамның мәдени құқықтары мен бостандықтары (теориялық-
құқықтық зерттеу)» тақырыбында ұсынылған диссертациясына
Пікір

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және оның жаңалығы. Соңғы онжылдықтарда жеке тұлғаның іс-әрекетімен, өзін-өзі тануымен және тұрақты даму тұжырымдамасымен тығыз байланысты адамның мәдени құқықтары галымдар мен саясаткерлердің назарын аударды. Осы мәселе бойынша ғылыми еңбектер санының айтарлықтай өсуіне қарамастан, ол бүгінгі күнге дейін тиісті мойындалмады. Әр түрлі ғылыми мектептердің өкілдері адамның мәдени құқықтарын екінші дәрежелі деп сипаттауды жалғастыруда, осылайша олардың басқа, маңызды құқықтармен салыстырғанда аз басымдыққа ие екенін атап өтуге болады. Кейбір тәжірибелер бұл құқықтар заңды түрде әлсіз, құқықтық егжеттегілердің қажет етеді, ал олардың кепілдіктегі табигаты мен мазмұны бойынша заңды сипатқа ие емес және оларды қамтамасыз ету және құқықтық коргау бойынша мемлекеттің міндеттерін тузызбайды деп мәлімдейді. Алайда, зерттелген құқықтардың маңыздылығының артуы сөзсіз адамның қадір-қасиетін нығайтуға және қазіргі әлемдік қоғамдастық жағдайында көпжақты әлеуметтік өзара әрекеттестіктің күшетуге әкелетінін атап өткен жөн.

Мемлекетте экономикалық, саяси және құқықтық саламен қатар, кеңістіктік ұзындығын, белгілі бір мәдениеттің қолданылу аясын ғана емес, сонымен бірге шогырлану деңгейін, әлеуметтік қауымдастықтар мен жеке тұлғалардың мінез-құлқындағы мәдениеттің практикалық көрінісін қамтитын әлеуметтік-мәдени кеңістікті ажыратуға болатынын айта керек. Мұндай әлеуметтік-мәдени кеңістікті қалыптастырудың негізі мемлекет ішіндегі әртурлі географиялық бірліктердің мәдениеттерін, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін жақындастыру, сондай-ақ олардың тиісті құқықтарын тиімді іске асыру болып табылады. Мұндай жағдайда мемлекет өркениеттік даму арнасына және әлемдік қоғамдастықтың экономикалық, саяси және мәдени байланыстары жүйесіне кіреді. Зерттелетін құқықтар әлеуметтік мемлекет тұжырымдамасымен тікелей байланысты деп анық айтуда болады, сондықтан олардың көшілігін тек мемлекет және ішінара қоғам қамтамасыз ете алады және қоргайды.

Докторант орынды атап өткендей, мәдени құқықтар адам мен мемлекет құқықтарының өзара тәуелділігінің ең айқын көріністерінің бірі болып табылады. Бұл тұжырыммен келісу керек, себебі зерттелетін құқықтардың тиімді жүзеге асырылуы оларды жүзеге асырудың тиімді тетігіне байланысты, ол адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының заңды кепілдіктегін заңнамалық

бекіту және қолдану арқылы қамтамасыз етіледі. Соңғылардың нәтижелілігі жалпы алғанда мемлекеттің құқықтық жүйесін жаңғыртуға, азаматтар мен мемлекеттік органдардың заңнамалық нормаларды орындауды бақылауды жүзеге асыруға байланысты, бұл жиынтығында адамның мәдени құқықтарының маңыздылығын ұлғайту үшін тиісті жағдайлар жасайды.

Докторант А.И. Бирманованаң диссертациялық зерттеуінің артықшылығы автордың қазіргі мәдени құқықтар туралы кешенді түсінікті қалыптастыру оларды халықаралық және ұлттық деңгейлерде құқықтық реттеу мен іске асыру негіздеріне жүгінуді талап ететінін негізді түрде атап өтуі болып табылады. Сондай-ақ, 2009 жылы экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар жөніндегі комитет мәлімдеген, мәдени құқықтардың маңыздылығын өзектендірген, ғалымдардың соңғысы адам құқықтарының ажырамас бөлігін құрайды және басқа құқықтар ретінде әмбебап, бөлінбейтін және өзара тәуелді деген көзқарасын берік ныгайтқан ережелер назар аударуды талап етеді. Аталмыш мәлімдеме халықаралық заңнаманы ұлттық құқықтық жүйелерге енгізу кезеңдерінде мәдени құқықтардың табиғаты мен мәніне күмән келтіруге бағытталған көптеген мемлекеттік әрекеттердің алдын-алу тұрғысынан ерекше маңызға ие болды.

Диссертант дұрыс атап өткендей: бұл экономикалық немесе нарықтық қызмет принциптеріне қайшы келсе де, ешбір мемлекет өз азаматтарының негізгі мәдени құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету үшін қабылданған Халықаралық міндеттемелерден бас тартуға құқылы емес. Шын мәнінде, бұл мәлімдеме аталған құқықтарды көптеген елдердің ұлттық деңгейде бекіту үшін «жол картасы», сондай-ақ оларды іске асыру тетігін біртіндеп жетілдіру үшін реформалардың векторына айналды.

Докторант Бирманова Аксункардың ғылыми жұмысы диссертациялық зерттеу ретінде алынған тақырыпты мазмұнды және түсінікті түрде ашады. Автор жүргізген кешенді зерттеуде халықаралық актілерде көрсетілген адамның мәдени құқықтарын егжей-тегжейлі қарau жүзеге асырылады, бұл халықаралық деңгейде осындай құқықтардың кең спектрінің орныгуына қарамастан, оларды іске асыру және қорғау тетігі осы саладағы құқықтық реттеу жүйесін жасаушылардың назарынан тыс қалып, айтарлықтай нормативтік олқылықтар қалыптастырады деп айтуга негіз береді. Трансұлттық шарттарда көбінесе мәдени құқықтарды іске асыру тетігіне сілтемелер ғана келтіріледі, бұл өз кезеңінде мемлекетаралық деңгейде осындай құқықтарды тиімді қорғау үшін аса тұраксыз және екі жақты құқықтық негіз жасайды.

Докторант дұрыс атап өткендей, мәдени құқықтардың дамуының осы кезеңіндегі өте даулы мәселелерге олардың жіктелуі және осы санатқа ең маңызды конституциялық құқықтардың бірі болып саналатын білім алу құқығы жатады. Оның көзқарасы бойынша өзін-өзі оқыту, өзін-өзі дамыту және әлемді жеке тану адам мұражайларға, кітапханаларға, театрларға және басқа да мәдени типтегі мекемелерге барады, көркем немесе әдеби бағыттағы білім алады, осылайша

адамның мәдени құқықтарының қалыптасқан компоненттері арасында білім алу құқығының позициясын нығайтады.

Жоғарыда айтылғандар докторант А.И. Бирманованаң диссертациялық зерттеу ретінде таңдалған тақырыбы өзекті және уақтылы ғана емес, сонымен қатар ғылыми және практикалық маңызы бар екендігіне күмән келтірмейді.

2. Диссертацияда тұжырымдалған ғылыми ережелердің, тұжырымдар мен ұсынымдардың негізділік дәрежесі, олардың жаңалығы. Диссертациялық деңгейде автордың назарын ТМД мен Еуропаның кейбір елдері конституцияларының құқықтық нормаларын салыстырмалы талдау сияқты мәселелер қызықтырды, бұл әлемдік қоғамдастықта мәдени құқықтардың дамуы мен қамтамасыз етілу заныңдықтарын жалпылауга мүмкіндік беретінін атап өту керек. Атап айтқанда, Еуропа күрлігінде азаматтардың мәдени құқықтарын іске асыру тетігі едәуір дамыған, бұл конституциялардың мәтінінде тікелей көзделеді және мәдени құқықтарды тануды, құрметтеуді және дамытуды жариялайтын декларативтік нормаларды ғана қамтитын ТМД елдерінде жасалғанға қарағанда салалық заннамада одан әрі егжей-тегжейлі талқыланады және нығайтылады.

Диссиденттік талданған елдер тек адамның мәдени құқықтарын іске асыру кепілдіктері саласындағы европалық құқықтық стандарттарды енгізу жолында деген қорытындыға келді. Сонымен қатар, ұлттық деңгейде бекітілген нормалар архаикалық сипатқа ие және казіргі жаһандық мәселелердің әсерінен адамның мәдени құқықтарының мазмұнын өзгерту тұрғысынан айтартылған жаңартуды талап етеді. Диссертациялық жұмыстың қорытындылары зерттеулер қисынды, негізделген және назар аударуға тұрарлық. Қорғауға ұсынылған ережелер заң ғылымы үшін жеткілікті жаңалыққа ие, ал нәтижелері негізділігімен және сенімділігімен ерекшеленеді.

3. Докторлық диссертацияның теориялық және практикалық маңыздылығы. Теориялық маңыздылығы азаматтардың мәдени құқықтары туралы жоғарыда аталған конституциялық норманы талдау оның анық декларативті сипатқа ие және оны жүзеге асыру тетігі туралы ережелерден айырылған деп айтуда негіз береді. Диссертация материалдары заңын осы саласындағы кейінгі зерттеулер үшін негіз бола алады. Диссертацияның практикалық мәні зерттеу барысында алынған мәліметтер мәдени мекемелерді демократияландыруға және азаматтардың мәдени іс-әрекеттің тәсілдері мен құралдарына қолжетімділігін қамтамасыз етудегі теңгерімсіздікті жоюға бағытталғандығында.

Диссертациялық зерттеу материалдары адамның мәдени құқықтарын сактау үшін жауапкершілікті бөлу принциптерінің заны табиғатын дамытуда және дәлелдеуде қолданылуы мүмкін мемлекеттер және тиісті транспекаралық құқықтық катынастардың өзге де қатысушылары болып табылады.

4. Әдістемелік базаны бағалау, диссертациялық жұмыстың мақсаты мен жоспарының оның мазмұнына сәйкестігі. Қойылған мақсаттар мен міндеттерді шешу үшін автор мемлекеттік-құқықтық құбылыстар мен процестерді танудың

жалпығының және арнайығының әдістерінің кешенін қолдануға тырысты, бұл зерттелетін мәселенің объективті талдауын және алынған нәтижелер мен тұжырымдардың дұрыстығын қамтамасыз етті. Жүргізілген зерттеу қоғамның тарихи дамуының табиғи нәтижесі ретінде адам құқықтары жүйесін материалистік түсінуге негізделген. Диалектикалық әдіс саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени және басқа сипаттағы басқа әлеуметтік құбылыстармен тығыз байланысты және жаһандану жағдайында әртүрлі факторлардың әсерінен үнемі дамып келе жатқан объективті әлеуметтік шындық ретінде адамның мәдени құқықтар саласындағы доктриналық және заңнамалық дереккөздерді зерттеу үшін қолданылды. Зерттеудің негізгі әдіснамалық принциптері объективтілік пен тарихиылқы принциптері, абстрактіден нақты, теория мен практиканың органикалық бірлігіне ғылыми өрлеу, синергетика принциптері, атап айтқанда, поливарианттылық, сыйықтық емес, конструктивтілік және т.б. болып табылады.

Жұмыста қазіргі қазақстандық және шетелдік авторлардың көзқарастары баяндалған. Автор қазіргі әлемде және Қазақстан Республикасында адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету және қорғау мәселелеріне өзінің көзқарасын білдіруге тырысты. Жұмысқа ескертулер жок, зерттеудің жоспары мен мақсаты оның мазмұнына толық сәйкес келеді.

Диссертациялық жұмыстың жалпы деңгейінің сипаттамасы. Жалпы, Бирманова Аксункар Исланбековнаның «6D030100-Құқықтану» мамандығы бойынша «Қазақстан Республикасындағы және қазіргі әлемдегі адамның мәдени құқықтары мен бостандықтары (теориялық -құқықтық зерттеу)» тақырыбындағы диссертациясы Диссертациялық Кеңеске көпшілік алдында қорғауға ұсыныла алады.

Шетелдік ғылыми кеңесші:

з.ғ.д., Вроцлав университетінің профессоры,

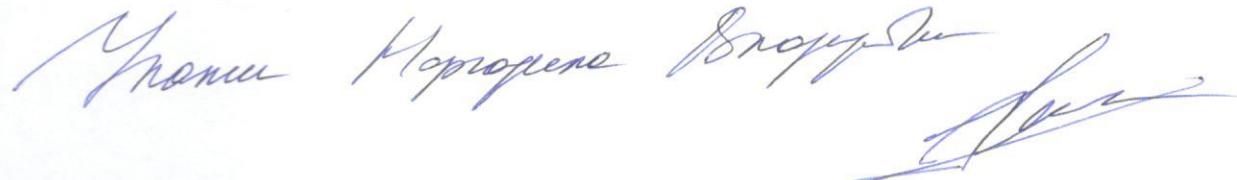
Вроцлав қ., Польша Республикасы

/қолы/

А.Лавничак

Мер: Вроцлав университеті

Орыс тілінен қазақ тіліне аударған Унанян Маргарита Владимировна

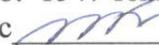

город Караганда, «14» января 2021 года.

Я, нотариус нотариального округа Карагандинской области, Құрманғали Назгул Жарыгенқызы, лицензия № 0000438 выдана 10 мая 2006 года Комитетом по организации правовой помощи и оказанию юридических услуг населению Министерства Юстиции Республики Казахстан, свидетельствую подлинность подписи переводчика Унанян Маргариты Владимировны. Личность переводчика установлена, дееспособность и полномочия проверены.

Зарегистрировано в реестре за № 301

Взыскано: 1547 тенге.

Нотариус Құрманғали Н.Ж.

Прощено и пронумеровано
на листах

Нотариус Құрманғали Н.Ж.
(лицензия № 0000438 от
10.05.2006 г. МЮ РК)

